

85. *Spiraeaceae* H., B. et K. — tavolníkovité *)

Syn.: *Rosaceae* subfam. *Spireoideae* FOCKE in ENGLER et PRANTL.

Lit.: SCHNEIDER C. K. (1906): *Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde*. Vol. 1. Jena. — JUEL H. O. (1918): *Beiträge zur Blütenanatomie und Systematik der Rosaceen*. Kungl. Svenska Vetenskapsakad. Handl. 58/5: 1–80.

Keře, zřídka vytrvalé statné byliny. Listy střídavé, jednoduché nebo složené, bez palistů, řidčeji se záhy opadavými palisty. Květy většinou malé, obvykle v bohatých, složených, řidčeji jednoduchých hroznovitých květenstvích, oboupohlavné nebo jednopohlavné, a potom dvoudomé nebo květy mnoho-
manželné, pravidelné, různobalné, s plochou, miskovitou, nálevkovitou až ± zvonkovitou češulí, bez gynoforu. Kališních lístků 5 (vzácně 4 nebo 6), v jednom kruhu, volné; tyčinek 10 až mnoho, obplodní, pylová zrna převážně trikolporátní; gynecium svrchní, apokarpní, zřídka (sub)synkarpní, z (1–) 3–5 (–12) plodolistů v jediném přeslenu, stylodia ± koncová, volná; placentace nástěnná, vajíčka 2 nebo více, obrácená, dvou- nebo jednoobalná. Plod měchýřek (vždy v souplodí), zřídka tobolka. Semena s tenkým endospermem nebo bez něho. Embryo přímé. — Asi 20 rodů (přibližně 160–180 druhů) s těžištěm rozšíření na s. polokouli, zvl. v mírném pásu.

Poznámka: Zástupci čeledi často obsahují kyanogenní glykosidy (prunasin, amygdalin atd.). U rodu *Spiraea* byly nalezeny též diterpenoidní alkaloidy, tzv. spiradiny.

- 1a Listy složené (zpeřené); byliny nebo keře. 2
- b Listy jednoduché; výhradně keře 3
- 2a Až 2 m vys. bylina; listy trojené 2–3 × zpeřené, bez palistů; květy 2,5–4,0 mm v průměru; měchýřky 2,5–3,0 mm dl., volné, lysé, jejich souplodí na převislých stopkách . . . 5. *Aruncus*
- b Až 3 m vys. keř; listy lichožpeřené, (5–) 6–10 (–12)jařmé, s kopinatými palisty; květy 7–11 mm v průměru; měchýřky 4–6 mm dl., na bázi srostlé, hedvábitě pýřité, jejich souplodí na přímých stopkách 1. *Sorbaria*
- 3a Květy 4–5 cm v průměru, v jednoduchých 6–10 (–12)květých hroznech; plodolisty po celé délce srostlé; plod dřevnatý (tobolka); semena křídlatá 2. *Exochorda*
- b Květy nejvýše 1,5 cm v průměru, v mnohokvětých latách, okolíkovitých nebo chocholičnatých hroznech; plodolisty volné nebo nanejvýš v dol. polovině srostlé; plod kožovitý (měchýřek nebo tobolka); semena bezkřídlatá 4
- 4a Řapíky listů 1–6 (–8) mm dl., listy celistvé, jen zřídka mělce 3laločné, bez palistů; plodolistů 5, volné, zralé plody nenafouklé, jen na břišním švu se otevírající; osemení pergamenovité nebo kožovité, svraskalé, nelesklé 4. *Spiraea*
- b Řapíky listů 8–20 (–25) mm dl., listy zřetelně 3–5laločné, s kopinatými, záhy opadavými palisty; plodolistů (1–) 3–5, v dol. 1/3–1/2 srostlé; zralé plody nápadně nafouklé, na břišním švu i na hřbetě se otevírající; osemení jako kámen tvrdé, hladké, lesklé. 3. *Physocarpus*

1. *Sorbaria* (DC.) A. BRAUN — tavolníkovec **)

Sorbaria (SERINGE ex DE CANDOLLE) A. BRAUN in ASCHERSON Fl. Brandenb. 1: 177, 1860. — Syn.: *Spiraea* L. sect. *Sorbaria* SER. ex DC. Prodr. Syst. Natur. 2: 545, 1825.

Opadavé keře. Listy lichožpeřené s vytrvalými palisty. Květy ve velkých koncových latách, tyčinek 20–50, pestíků většinou 5, na bázi srůstajících. Plody měchýřky, otevírající se břišním švem. — 7 druhů ve v. Asii. — Entomogam.

1. *Sorbaria sorbifolia* (L.) A. BRAUN — tavolníkovec jeřábolistý Tab. 96/1

Sorbaria sorbifolia (LINNAEUS) A. BRAUN in ASCHERSON Fl. Brandenb. 1: 177, 1860. — Syn.: *Spiraea sorbifolia* L. Sp. Pl. 490, 1753. — *Basilima sorbifolia* (L.) RAFIN. New Fl. North Amer. 3: 75, 1836.

Keř 1,5–3,0 m vys. s kořenovými výmladky. Listy střídavé, lichožpeřené, s 5–10 jařmy, 15–25 cm dl., 8–13 cm šir., lístky kopinaté, 3–10 cm dl., 1–3 cm šir., 2 × pilovité, přisedlé na rubu lysé až roztr. pýřité, palisty kopinaté.

*) Charakteristiku čeledi a klíč k určení rodů zpracoval M. Smejkal

***) Zpracoval J. Koblížek

Květenství vzpřímená, 15–30 cm dl. lata, na bázi 6–12 cm šir., květní stopky pýřité, květy bílé, 7–11 mm v průměru, korunní lístky zděli 1/2 tyčinek. Měchýřky pýřité, 5 mm dl. VI–VIII. Ff.

$2n = 36$ (extra fines)

Dosti často pěstovaný v zahradách a parcích

jako okrasný keř. Optimální podmínky nachází na hlubokých, čerstvě vlhkých půdách, trpí pozdními mrazy. Introdukce do Evropy v r. 1759, v ČR poprvé uváděn v r. 1924 (Průhonice). Původem ze Sibíře, Mongolska, Číny, Koreje a Japonska. – Mapy: SOKOLOV Derevoja i kustarniki SSSR 3: 339, 1954.

2. *Exochorda* LINDL. – hroznovec *)

Exochorda LINDLEY Gard. Chron. 1858: 925, 1858.

Statné opadavé keře. Listy celistvé, většinou celokrajné, bez palistů. Květy 5četné, 3–5 cm v průměru, v koncových hroznech, tyčinek 15–30, pestíků 5. Plod dřevnatá tobolka vzniklá srústem 5 měchýřků. – 4 druhů domácí ve Střední Asii, Číně a Koreji. – Entomogam.

1. *Exochorda grandiflora* (HOOK.) LINDL. – hroznovec velkokvětý

Exochorda grandiflora (HOOKER) LINDLEY Gard. Chron. 1858: 925, 1858. – Syn.: *Spiraea grandiflora* HOOK. Bot. Mag., London, 80: tab. 4795, 1854. – *Exochorda racemosa* REHDER in SARGENT Pl. Wilson. 1: 456, 1913.

Vzpřímený keř 2–4 m vys. Letorosty žlutohnědé, později červenohnědé. Listy eliptické až podlouhle obvejčité, 3–7 cm dl., 1–3 cm šir., na bázi klínovité, celokrajné, zřídka v hor. 1/2 oddáleně pilovité, na rubu lysé, sivé; řapík 5–15 mm dl. Květy po 6–10 ve vzpřímených hroznech, ca

4 cm v průměru, kališní lístky bělavé, třásnité, korunní lístky téměř okrouhlé, bílé. Tyčinek 15, mnohem kratší než korunní lístky. Plod dřevnatá, turbanovitá, 5žebřá tobolka 8–9 mm dl., semena plochá, křídlatá, ca 7 mm dl. V–VI. Ff.

$2n = ?$

Nepříliš často vysazován v parcích pro okrasu. Daří se na živinami bohatých humózních půdách. Světlo milná dřevina odolná vůči mrazu. Do Evropy introdukovaná v r. 1849, v ČR poprvé vysazen r. 1880 (Sychrov). Původem z východní části Číny.

3. *Physocarpus* (CAMB.) MAXIM. – tavola **)

Physocarpus (CAMBESSEDES) MAXIMOWICZ Tr. Imp. S.-Peterburg. Bot. Sada 6: 219, 1879, nom. cons.

Opadavé keře. Borka ve stáří papírovitě se odlupující. Listy střídavé, 3–5laločné, palisty opadavé. Květy v chocholících na koncích postranních větévek, korunní lístky bílé nebo růžové, tyčinek 20–40, pestíky 1–5 na bázi srostlé. Plod složený z 1–5 nafouklých měchýřků, pukajících podél břišního i hřbetního švu, každý s 2–5 semeny s tvrdým lesklým osemením. – 13 druhů původních vesměs v Severní Americe a v Asii. – Entomogam.

1. *Physocarpus opulifolius* (L.) MAXIM. – tavola kalinolistá Tab. 96/2

Physocarpus opulifolius (LINNAEUS) MAXIMOWICZ Tr. Imp. S.-Peterburg. Bot. Sada 6: 220, 1879. – Syn.: *Spiraea opulifolia* L. Sp. Pl. 489, 1753.

Polokulovitý keř 2–3 m vys. Listy většinou 3laločné, (střední lalok největší), čepel 2–7 cm dl. 2–6 cm šir., oboustranně lysá nebo na rubu s ojedinelými chlupy, pilovitá až vroubkovaně pilovitá; řapík 8–20 (–25) mm dl. Květenství chocholík, květy 10–12 mm v průměru, kališní lístky trojúhelníkovité, 2,5–3,0 mm dl., pýřité, korunní lístky téměř

okrouhlé, bělavé až narůžovělé. Měchýřky lysé, lesklé, 9 mm dl., semena 2 mm dl., světle hnědá, lesklá. V–VI. Ff.

$2n = 18$ (extra fines)

Ekologie a cenologie: Pobřežní křoviny v údolích řek a potoků, keřový podrost v lesích, zvl. v blízkosti sídel. Polostinná mrazuvzdorná dřevina, převážně na kyselých substrátech, na vlhkých humózních půdách.

Rozšíření v ČR: V ČR není původní, běžně se však vysazuje pro okrasu a často zplaňuje, nejhojněji v j. a z. Čechách a v Povltaví, převážně v mezofytiku (max.: Šumava, Černý Kříž, 900 m).

*) Zpracoval J. Koblížek

***) Zpracoval J. Koblížek

Tab. 96: 1 *Sorbaria sorbifolia*. – 2 *Physocarpus opulifolius*, 2a – souplodí, 2b – plodenství. – 3 *Spiraea × vanhouttei*, 3a – část dlouhého prýtu. – 4 *S. salicifolia*.

